

Justus Lipsius

Laimamisest. Meelekindlusest

Ladina keelest tõlkinud Kristi Viiding

Tõlgitud väljaannetest:

Justus Lipsius

Epistularum selectarum centuria quinta miscellanea postuma

Antwerpen, Plantin, 1607

Justus Lipsius

De constantia libri duo, qui alloquium praecipue continent in Publicis malis

Antwerpen, Plantin, 1605

Tõlget toimetanud Kaspar Kolk

Keeleliselt toimetanud Lauri Eesmaa

Korrektuuri lugenud Katrin Kern

Kujundanud Maris Kaskmann

© Tõlge ja saatesõna. Kristi Viiding ja Loomingu Raamatukogu, 2022

Autori gravüür. Lucas Vorsterman

Kolleegium

Toomas Haug, Tiit Hennoste, Maarja Kangro, Lauri Kitsnik, Hasso Krull, Ilona Martson,

Mati Sirkel, Marek Tamm, Udo Uibo, Vaapo Vaher

Toimetus

Harju 1, 10146 Tallinn

Tel: 627 6425

E-post: LR@loominguraamatukogu.ee

Trükkinud Tallinna Raamatutrükikoda

ISSN 1406-0515

ISBN 978-9916-616-77-2 (trükis)

ISBN 978-9916-616-78-9 (epub)

Kõne laimamisest

Täna kavatsen ma kõnelda laimamisest ja tuua päevavalgele, mis pahe see selline on. Sina, Jumal, kes sa oled üleni headus, hiilgus ja armastus, juhata mind ja heida valgust, et näeksin seda sulle vastumeelset pahet, ning pane liikuma mu mõte ja keel, et võiksin innustada inimsugu süütusele ning nii elus, sõnades kui ka kirjutistes vooruslikkusele, rahule ja armastusele.

Laimamiseks nimetan ma teiste varjatud solvamist ja kahjustamist kõnes või kirjas, segatuna kadedusega. Ladina keeles on see sõna pärit arhailisest sõnast, mis tähendas tüssamist või petmist.¹ Sest igasugune laimamine on valetamine ja petmine, nagu peagi seletan, ja seda sünnitab vale ja silmakirjalikkus. Kreeklased nimetasid seda sõnaga *diabolē*.² Seegi on sobiv, sest ta justkui torkaks ja läbistaks ja puuriks oma keele mürgise relvaga. Laimamise esmane eesmärk on seega petta, mida peab silmas ladinakeelne sõna, lõplik aga kahjustada, mida kreeka-keelne. Oh pahede pahet! Ning ometi ei ole tänapäeval miski sagedasem! Mis tooks eraelus ja ühiskonnas veel suuremat hävingut? Samas pole ei praegused ega muistsed kirjamehed miskit sedavõrd puutumata jätnud. Ja kuna niipalju kui mina tean, pole keegi öelnud midagi vähegi põhjalikumalt laimamise kohta ega selle vastu, siis loodan, et selle käsitlemine tuleb teile kasuks, mind aga teeb kuulsaks – asun ma ju esimesena seda avalikkuse ette tooma ja kirja panema.

Niisiis kõnelen ma laimamisest kolme: kui räpane see on, kui ohtlik ja kuidas seda vältida. Teilt, kuulajad, palun, et sellal kui mina neid pisut üksikasjalikumalt ja põhjalikumalt uurin, oleksid teie kõrvad ja meeled mulle avatud ning et te paisutaksite ja suunaksite mu kõne purjeid – kui nii võiks väljenduda – oma heasoovlikkuse läänetuulega.³

1 *Calumnia* 'laimamine'; *calvi* 'petma, tüssama' (ladina k). – *Siin ja edaspidi tõlkija märkused*.

2 Vanakreeka k-s *dia* + *ballō* 'läbi heitma'. Vrd allpool *diabolos* 'kurat'.

3 Läänetuult (*Zephyros*) peeti antiikajal ainukeseks leebeks tuuleks, see tõi kaasa maheda ilmaga kevade.

Milliste tõenditega võiksin teile veel selgemini näidata laimamise räpasust kui mitte nende kahega: et laim saab osaks kõige räpasematelt inimestelt ja et see on ise ülimalt räpane? Saab osaks inimestelt, kes on ühtaegu nii tühised, laisad kui ka jutukad. Tühised: ma kõnelen puhast tõtt, kui väidan, et keskmiselt hea ja üllas loomus, rääkimata täiesti heast, ei ole kunagi end selle pahega määrinud. Uuri muistset ja praegust aega – sa loed, näed ja kuuled täpselt üht ja sedasama: kuidas Saturni mõju all kalduvad selle pahe poole mõned sünged ja õelad loomused,⁴ nii et nad teisi kadestavad, iseendas aga kahtlevad. Kas näete neid pisikesi ja alatuid penisid, kes külaliste peale hauguvad, metsloomi aga ei puutu? Samasugused on inimeste seas need viletsamad, kes on sündinud kahjustama ja piinama üksnes süütuid. Tõepoolest sündinud, sest nad kalduvad ja pöörduvad selle pahe poole, nii et ei saa rahu enne, kui teised on ärevusse aetud.

Nimetasin nende teise tunnusmärgina laiskust. Sest mis oleks ilmsem? Laimamise esmaseks sädemeks ja hakatuseks on jõudeaeg. Pole ju iial aega ega soovi võõraid asju uurida neil, keda oma toimetused kinni hoiavad. See õnnetust toov jumalanna⁵ on oma elupaiga ja kuningriigi sisse seadnud laiskade ja tegevusetute juures. Kes seda eitaks? Ta tuleb vähehaaval meie väljakuile ja avalikesse hooneisse, kus iga päev külvavad üliohtvalt laimu eriti need, kelle ainsaks tööks on ringi luusida ja jutustada. Seal rünnatakse nii ühiskonna- kui ka eraasju, eksivad nii valitseja kui ka kaaskondlased, „üks tegi üht“, „teine lausus teist“ ja lõpuks pole kellegi kohta ühtki juttu, mis toetuks – kui väljenduda poeedi kombel – kindlalt jalgadele.⁶ Ja kui seda teeksid asjatundlikud inimesed, ei paneks see mind nõrdima. Kuid nüüd segavad end petuasjadesse mitte üksnes kõige laisemad, vaid ka kõige rumalamad, kes nende asjade mõistmise ja tundmiseni ei küüni. Nii nagu laevas ei taluks keegi reisijat, kes laevamehi alatasa manitseb ja süüdistab, oskamata ise aerugi käsitseda, rääkimata siis tüürist, nii on meie jaoks põhjusega rasked ja koormavad need tühjad nõud, mis küll ülihästi kõlisevad, kuid on tilgatumad.

4 Keskajal ja renessansis usuti, et planeet Saturn on halva mõjuga, tuues inimestele kaasa õnnetusi, kannatusi ning äärmuslikke meeleseisundeid melanhooliast hulluseni. Vt ka lk 87, märkus 226.

5 Isikustatud laimamine; ladina keeles on *calumnia* naissoost sõna.

6 Vrd Horatius, „Kirjad“, 2.1.176: „kas lugu variseb kokku või seisab kindlal jalal“.

Ja lõpuks kolmas tunnusjoon – lobisemishimu. Sest kuidas saaksid nad teisiti? Loodus on lobisemishimulised teinud selliseks, et nad ei lobise üksnes palju, vaid ka halba. Kui keegi teist on selliste talitsematutega koos olnud, kellel – nagu Pindaros ütleb – on suu päitseteta,⁷ siis kas ei käi nende erakordne jutt mitte üksnes kellegi kohta, vaid ka vastu? Aga muidugi. Sest nad toovad kuuldavale teadaolevaid ja ennekuulmatuid asju, tõeseid ja valelikke. Ja nii nagu Juudamaa Asfaldi järves ei vaju miski põhja, vaid kõik sinna visatu jääb pinnale hulpima,⁸ nii ei jää nendegi südames miskit varjule, vaid kõik ujub pinnale ja voolab sealt välja. Ja kuidas nad sinu arvates saaksidki teistele halastada? Nad ei halasta iseendalegi. Sest sellele haigusele on omane, et kui neil ei ole midagi teiste kohta öelda, räägivad nad omadest ja koguni iseendast. Nagu meie kehad, mis on pikast näljast jäänud toiduta ja hakkavad iseennast õgima, nii juhtub ka nendega.

Nõnda on teil nüüd olemas isikud, kellest laimamine tunneb rõõmu ja keda ta köidab. Nagu järjekord nõuab, toon ma järgmiseks esile laimamise enda ja nimelt tema tõelise palge. Pean kõiki pahe- sid põlastusväärseks ja rämpseks, kuid seda eriti. Pole see ju üksnes rämpaste sees, vaid ka sündinud ja sütitust saanud rämpastest. Luuletajad välmisid oma kimääri kolmest kehast,⁹ kuid too oli väljamõeldis. Laimamine on ehtne ja sellise monstrumi loomisel on kokku saanud kolm pahet. Sest tema põhilisteks arhitektideks ja justkui vanemateks on pettus ja kadedus, ammeks aga uudishimu. Mõelge ise, kui kaunis on selle kauni pahede kolmiku järelepõlv. Pettus, kinnitan, on tema isa. Miks siis? Loomulikult seepärast, et ta annab igasugusele laimamisele vaimu ja hinge – lebaks too ju ilma temata elutult ja veretult. Milline laimaja on iial olnud rahul lihtsa tõega? Kes nimetaks väljamõeldist väljamõeldiseks?¹⁰ Ei saa ju nii. Sest laimamisel ei oleks kahjustavat jõudu ja ta ei saavutaks oma eesmäärke ilma tõe piire ületamata. Niisiis suurendab ja kergitab ta pahatahtlikult kõike. Ja nii nagu see orgude hääl, mida kutsume kajaks, annab ühe sõna asemel vastu kaks või

7 Nagu enamik Lipsiuse ladinakeelseist refereeringuist kreeka autoritelt on ka sinne Pindarose osundus kaudses sõnastuses ilma teose ja tekstikoha viiteta ning ei ole ei täpselt tuvastatav ega ka kindlalt Pindarosele omistatav.

8 Isidorus, „Etümoloogiad“, 13.13.6. Asfaldi järveks kutsusid kreeklased Surnumerd.

9 Kimäär – antiikmütoloogias olend, kes koosnes tollase ettekujutuse järgi kolme looma osadest: eestpoolt lõvi, tagantpoolt madu, keskelt kits (Hesiodos, „Theogonia“, 323).

10 Lipsiuse esmaeditatsioon on hilisema *fictum*’i asemel *ficus*: „Kes nimetaks viigimarja viigimarjaks?“.

kolm, nõnda kahekordistab laimgi nähtu ja kuuldu. Kui ütlesin sõnakese kellegi vastu, olevat ma rängalt süüdistanud. Kui tegin väikese märkuse, olevat ma kõik läbi sarjanud. Kui ütlesin midagi kahemõtelist, valiti neist halvem. Ja lõpuks, nagu arstid ütlevad kuppude kohta, et need tõmbavad kehast välja üksnes halba ja riknenud verd, nii on mul veel rohkem õigus öelda laimajate kohta, et nad tõmbavad enda poole ainult halba. Ja oh, kui üksnes tõmbaksid! Sageli levitavad nad omapoolseid lisandusi ja jutustavad sõnadest ja tegudest, mida meie pole uneski mõelnud. Nii nagu ämblikud loovad oma kehast imeväärset moel niite ja võrke, nõnda põimib laimaja omaenda talendikusega pettuste teravmeelseid punutisi.

Nii võib õigusega öelda, et pettus on ta isa, ema ent kadetus, kelle loomuse pahelises emakas ta viljastati ja teda kanti ning millest ta lõpuks lapsena ilmale tuli. Kes ei kinnitaks seda laimajate kommete ja tegude põhjal? Sest harva satuvad nende sihikule tühised ja endasugused, vaid ikka need, kes ületavad teisi tubliduse, õpetatuse või mõne muu vooruse poolest. Atleedid ei pööra joostes tähelepanu neile, kelle nad selja taha jätavad, vaid püüdlevad ikka esimeste poole. Nõnda sihitakse laimugagi paremaid. Kunagi pandi areenivõistlustel tähele, et härgi ärritavad enim purpurne ja punane, ehkki need on värvidest kauneimad. Sama võiks öelda nende kohta, kelle mürgisust kutsub esile just voorus.

Ja lõpuks lisasin uudishimu, laimamise amme. Ülimalt õigustatult, sest teadagi hellitab ja toidab ta tütrekest oma kõikjalt kogutud kuulduste ja juturoogadega. Võta ta laimamise juurest ära – mida laim üldse veel suudaks? Istuks vaid jõuetu, näljase ja tühisena, pigem soovides, kui suutes kahju teha. Sest on ju uudishimu see, kes annab ainest, kes pole iial kodus, vaid alati väljas, lausa elab väljas, tungides kõigi majadesse, kõigi hingedesse, ikka ärgas ja unetu. Kõikjalt kogub ta kuulujutte: „Hei sina, anna kätt! Mis uut? Mida õukonnas tehakse? Mis Inglismaal lahti? Mis Prantsusmaal? Mida Titius teeb? Mida Seius?“¹¹ Ta uurib ja pärib selliseid ja teisigi asju, igavesti täitmatu ja rahuldamatu. Sest nõnda nagu must ja kihelev kehaliige nõuab aina sügamist, nii tahab temagi pidevalt kratsimist, eriti ränkade ja

11 Lucius Titius, Gaius Seius – Rooma õiguses kokkuleppeliselt kasutatavad nimed õiguslikes tehingutes osalevate isikute kohta; vt nt Hesi Siimets-Gross, Merike Ristikivi, *Fontes iuris Romani. Rooma õiguse allikate kogumik*. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2019, lk 241–246.

pahatahtlike kuulujuttudega. Himukad ja ahned ei ole mitte üksnes tema kõrvad, vaid tema silmadki on teravapilgulised ja läbitungivad, nii et kui ta nad kord avab, ei leidu miskit, mida ta ei näeks, isegi kui ta ei näe. Mida kõike nii avalikust kui ka varjatust ei jäta ta uurimata! Räägitakse, et keiser Tiberiusel olevat olnud võime näha öösel sama hästi kui päeval.¹² Ka uudishimu puhul oleks kohane väita, et ta uurib välja needki asjad, mis toimuvad hämaras ja üksinduses. Sulged oma maja, tuleb ta siiski sisse. Talitsed keelt, tungib ta südamesse. Väldid inimesi, tema leiab su üles. Ja nii nagu sa ei saa lahti kärbestest ja teis-test pisikestest putukatest, nõnda ei saa sa mitte mingi ettevaatlikku-sega lahti ka temast. See kehtib ju ka Curiote suguvõsa kohta, keda komöödiakirjanik kenasti kirjeldas:

Kes võõraid asju suure hoolega uurivad,
kes miskit teadmata, justkui teaksid, käituvad,
neil teada on, mis kuningas lausus kaasale,
ja see, mida vargsi Junoga vestis Jupiter,
mis teoks pole saanud ega ei saagi, teavad ka.¹³

Nüüd olete siis selgelt näinud, kui räpane on laimamine: liikvel kõlvatute seas ja pärit kõlvatutest, sigitajaks pettus, sünnitajaks kadetus, kasvatajaks uudishimu.

Niisiis olge mulle saatjaks hävitustöö juurde, mille tahtsin jätta oma käsitluse teiseks osaks. Siiski, enne kui selleni jõuan, tõmmake veidi hinge ja puhake koos minuga.

Laimamine hävitab mitmel moel ja jõulisemalt kui ükski teine pahe – räägin tõtt ega ilukõnele. Jõuliselt seetõttu, et ta kahjustab eeskätt teravalt ja varjatult; mitmel moel, sest peaaegu igas asjas ja peaaegu kõiki. Vaadakem neid lühidalt ühekaupa. Mainisin, et ta hävitab teravalt. Minu sõnu toetab ka see püha poet, kes hüüdis: „Kelle hambad on piigid ja nooled ja kelle keel on terav mõök.“¹⁴ Ja nende jumaliku mehe¹⁵ sõnade mõttest pole kaugel ka see spartalane, kes küsimuse

12 Suetonius, *Keisrite elulood*. Tänapäev, 2009, lk 77, tlk Maria-Kristiina Lotman ja Kai Tafenau; edaspidi „Keisrite elulugude“ tsitaadid sellest tõlkest.

13 Kombineeritud tsitaat Plautuse komöödiatest „Stichus“, 199, ja „Kolm münti“, 205 ja 207–209, tlk Maria-Kristiina Lotman.

14 Ps 57, 5.

15 Kuningas Taavet.

peale, kas mõõk on piisavalt terav, vastanud: „Teravam laimust.“¹⁶ See tähendab ilmselgelt, et terasest ja rauast pole tehtud miskit, mis oleks sellisest keelest teravam. Sest mida ta ei puudutaks või mida ta puudutatust ei läbiks? Tema jõud läbistab peene välguna kõike ja põletab isegi kauged ja peidetud. Ja ta on seda mõjusam, et – nagu lisa-sin – ta tegutseb varjatult ja salakavalalt. Kuidas vältida relvi, mida sa isegi ei näe? Tormist annavad meile märku pilved, tulekahjust suits, vaenlasest luuraja, ent laimaja hävitab ootamatult ja ettenägematult. Arvad, et ta ähvardab? Ei, meelitab. Käitub vaenlasena? Ei, sõbrana. Ta haavab sind täpselt sama keelega, millega sind enne kiidusõnul ahvatles ja silitas. Nii nagu skorpion näib käe peal esialgu veidike mängivat, ent lööb sind peagi oma kaarja sabaga, nõnda teeb ka see kahjustaja, kuid veel kiiremini, kui oskad kartagi. Oo neetud pettust! Minu ajaloolane¹⁷ on ju ennustuses öelnud: „Kiitjad on kõige hullem liik vaenlasi.“ Ulata mulle paljas ja selge mürk – ma väldin seda. Kui see on aga toidu või veiniga segatud, siis kuidas oleks vältimine võimalik? Samamoodi mõtlen ma laimamisest ja nimetan seda õigu-sega mürgitatud meeks. Sallustius on suurepäraselt öelnud: „Julgel on kerge alistada ründav vaenlane, varjatud ohte seevastu on isegi tublil raske hinnata ja vältida.“¹⁸

Niisiis olen teile teinud piisavalt selgeks oma esimese väite, et laimu hävitustöö on jõuline. Nüüd kuulake, kui mitmekesine see võib olla. Nimelt – nagu ütlesin – kahjustab ja puudutab see peaaegu igat asja ja peaaegu kõiki. Sellega erineb laim teistest pahedest ja sa pead seda tema silmapaistva joonena tähele panema. Ma ei eita, et iga pahe sooritab kuriteo, kuid kas mitte ainult ühe korruga? Kas mitte ainult ühe-kahe vastu? Ütleme, et ma olen kiimaline – nii rüvetan ma oma kõlvatusega kaht. Nimetagem mind ihneks – petan kolmelt-neljalt raha välja. Nimetagem joodikuks – üks või kaks vastutulijat saavad tunda minu käte või keele hoopes. Ent laimamisega on asjad teisiti – see määratseb iga vanuse, soo ja seisuse vastu, on üldine häda, ja kui

16 Thearidas Megalest; vt Plutarchos, „Apophthegmata“, 36.

17 Publius Cornelius Tacitus (u 55–120 pKr) – Rooma ajaloolane ja kõnemees. Lipsius avaldas Tacituse „Annaalid“ 1574. aastal ja kommentaari 1581. aastal.

18 Öieti Pseudo-Sallustius, „Kõne Caesari vastu“, 7.

nii võiks öelda, siis kogu maailma Phaethon.¹⁹ Kes on nii õnnelik, et oleks temast vaba? Mitte keegi. Sest ta on valmis kõigile paljastama vaenulikke hambaid, eriti aga võimsatele. Kes iganes mingis asjas esile tõuseb, selle ta maha surub. Ja nii nagu need, kel on plaanis lammutada hooneid, purustavad esmalt sambad, nõnda hävitab see, kel on himu hukutada inimsugu, just need, kellele toetub praegune ühiskonnakord. Tema vaenlaseks on kõik arukad, tublid ja targad ning neid paiskab ta kord vägivaldselt süüdistuste salasepitsustesse, kord aga tõukab osavalt kahtlustuste püünistesse.

Niisiis kahjustab ta paljusid, kuid ta kahjustab ka paljudest külgedest. Sest ei ole miskit inimesele armsat ega meelepärast, mida laimu salakavalused ei rööviks ega ähvardaks. Kui sulle pakub rõõmu varandus, siis röövib ta võimaluse korral selle. Kui au, siis ärastab selle. Kui sõbrad, siis rakendab ta siingi oma jõudu ja trikke, lahutades Laeliuse Scipioist, Pyladese Orestesest.²⁰ Ja mis on inimesele kallim heast kuulsusest? Tublidel seisab see õigusega varast ja isegi elust eespool. Sest kui need kaks on kaduvad ja mööduvad – kaob ju varandus sageli enne meid ja elu alati koos meiega –, siis nimi ja kuulsus on igavesed ja jäävad ainsana püsima ka siis, kui meid enam ei ole. Ja seda tarkade ainsat varandust, elu puhtaimat pärli, ründabki laimaja järjekindlalt, püüdes kavalalt selle kas ära võtta või seda määrada. Suutmata kahjustada voorust – on see ju meie ülim ja omaseim hüve –, kahjustab ta head nime: seda hiilgust, sära ja justkui vooruse kujutist. Kuid mida ma kurdan inimeste ja inimlike asjade üle, kui ta ei halasta sinulegi, oo kõrgeim Jumal, ega sinu taevale. Leiab ta ju jumalikes asjades ja religiooniski seda, mida laita, mille abil kahjustada meid ja koguni sindki. Sest on ju sinu sõna ja otsus ja seadus, et mõistuse eest varjatu on jäetud taevasele mõistusele²¹ ning et inimsüdame saladusi ei tohi

19 Viide päikesejumal Heliose pojale Phaethonile, kes ei tulnud salaja isa kaarikut kasutades selle juhtimisega toime, kukkus koos põleva päikesevankriga merre ning uppus. Siin: süütaja. Phaethoni nime maailma potentsiaalse hävitaja tähenduses kasutati mujalgi raamatupealkirjades, nt jesuiit Jeremias Drexeli 1629. aastal ilmunud embleemiraamatul „Maailma Phaethon, see on keele universaalsetest pahedest“ (*Orbis Phaeton hoc est de universis vitiis linguae*).

20 Antiikkirjandusest ja -mütoloogiast tuntud sõprade paarid. Laeliuse ja Scipio kohta vt nt Cicero, „Laelius ehk sõprusest“, millest on katkendeid tõlkinud Kristjan Pruul (Vikerkaar, 2012, nr 1–2, lk 97–101); Orestese ja Pyladese kohta, keda kujutavad paljud antiiktragöödiate autorid, vt Anne Lill, *Tragöödiaksikon: teemad ja tegelased antiikkreeka teatris*. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2004, lk 201–202 ja 238–239.

21 Seostatud tavaliselt Piibli õpetusega *noli altum sapere* (ära mõtle kõrgilt), Rm 11, 20.

torkida ega avada keegi muu kui see, kes need lõi. Ent laim – oh meie aja allakäiku! – on kõikjal ja ta on sihtinud silmad-keeled selle vastu, uurides ja tallates seda sisima templi ülimate pühadust. Üks on usus ebapuhas, teine ebakindel, kolmas ebasiiras. Ja mis jääb siis muud üle, kui kutsuda avalikult ja käskjala vahendusel meie hinge tunded laimajate kohtu ette? Homeros, kes minu arvates pole üksnes luuletajate, vaid ka inimeste, pean silmas paganate hulgas igavesti esimene, lõi jumalanna Ate, kellelt on rahvastele tulnud kõik kuriteod. Et ta tahtis selle loo kattevarjus kõnelda laimamisest, on minu jaoks sama kindel kui see, et ma praegu räägin ja hingan. Sest ta ütleb ju nõnda (tõlgin tema sõnad kokkuvõtlikult):

Hävitav jumalanna, kes kõiki tabab,
kes ei puuduta maad, vaid käib läbi inimeste peade,
kes kahjustas Jupiteri ennast.²²

Ma arvan teie usalduse nimel, et ühegi kunstniku osav pintsel ega ühegi kõnemehe lopsakas stiil pole iial selgemalt ega kokkuvõtlikumalt toonud esile laimamise tõelist kuju. Ta ütleb: „Kes kõiki tabab.“ See ei tähenda ju miskit muud kui seda, mida ma selgitasin – et ta kahjustab kõikjal ja kõiki. „Ei puuduta maad“ – tõsi, sest ta liigub harva tühiste ja alamate seas. Kuid, nagu ta lisab, „käib läbi inimeste peade“, see tähendab ründab ülimate ja kõrgeimat seisust. Lõpuks „kahjustab ta Jupiteri ennast“ – aga muidugi! Sest ta laimab ja ründab ju jumalikke tegusidki ega jäta oma nurjatu hambaga puutumata ka usku.

Nende kahjudega ta üksikisikuid narritabki. Tõesti ainult narritab, kui võrrelda sellega, mida ta tekitab avalikkuses ja valitsejate õukondades. Sest siin on tema asupaik – siin möllab ja jookseb ta tormavate ratsudega justkui oma tsirkuses. Aeg ei luba mul siin neid kahjusid ükshaaval jälgida, nii et rahulduge lühidaga. Milliseid pettusi, rõhumisi, kuritegusid iial mõnes õukonnas on olnud, on need kõik tulnud välja tema peast, tema sagaratest. Mis sundis Aleksander Suurt²³ tapma nii palju sõpru, kui mitte laimamine? Mis võttis Sokrateselt

²² „Ilias“, 19.91–94.

²³ Aleksander Suur (356–323 eKr) – Philippos II ja Olympiase poeg ning Makedoonia kuningas alates 336 eKr.

elu²⁴ ja Rutiliuselt linna, kui mitte laim?²⁵ Mis sünnitas Tiberiused, Caligulad, Nerod²⁶ ja veel nii palju jõletistüranne, kui mitte laim? Ja ärge mõelge ainult muistsetele – ka meie viletsaimal ajal pole põgenemised, mõrvad, tapmised ja hädade mered, mille all kannatame, sündinud millestki muust kui neist nirekestest laimu õukonnas. Kas kahetsete, et riigi südames valitsevad sellised erimeelsuse piigid? Laim on need sinna paisanud. Et juba nii palju aastaid leegitseb kodusõdade tõrvik? Laim on selle süüdanud. Me ei ole näinud ega näe ühtki pahet, mis poleks laiali voolanud sellest allikast. Rahvad kuningate, kuningad rahvaste vastu pole innustust ja õhutust saanud mingist muust asjast kui sellest sobimatu suupruukimise lõõtsast. Nii nagu loomult rahulik meri paisub tuule mõjul, nii ärrituvad enamjaolt hea ja leebe loomusega võimukandjad nende sütitajate mõjul.

Nüüd ongi teil silme ees laimamise jõuline ja mitmekülgne hävitus-töö. Mulle näib, et meie kristlikud esiisad mõistsid seda selgemast selgemini, kui nad nimetasid kõigi pahede isaks, pahede paheks põrgumonstrumit, kreeka sõnaga *diabolos* ehk laimaja. Ilmselt nad kaalutlesid, et see kahjulikem vaenlane peab kandma sama kahjutoovat nime. Ka muistsed seadusandjad pidasid tema jõudu sama taltsutamatuks: sellal kui nad muid rikkumisi seaduste ja karistustega piirasid, jätsid nad selle ühe – paneb imestama! – justkui vabakäiguvangiks ja andsid talle kuritegevuseks vaba voli. Sest käige läbi kogu inimsugu – ma võin eksida, aga te ei leia ühtki rahvast, kelle juures taltsutatakse seda rikkumist seaduse ohjade või sanktsioonidega. Mõõnan, et ateenlastel oli laimajatele rahatrahv ning roomlaste juures põletati neile *K*-tähe kujutis laubale.²⁷ Ent te ei eksi: mitte neile minu mainitud keelekandjatele, vaid üksnes neile, kes laimasid kohtus ja avalikes süüdistustes. Kuid

24 Kreeka filosoofi Sokratese surmani viinud kohtuprotsessi kohta vt eesti keeles Platoni dialooge „Sokratese apoloogia“ ja „Kriton“ (Platon, *Teosed*, I kd. Ilmamaa, 2003, tlk vastavalt Astrid Kurismaa ja Jaan Unt).

25 Publius Rutilius Rufus (158–78 eKr) – Rooma stoik ja riigimees, kehtestas Aasia provintsi asevalitsejana uue maksusüsteemi, mille pärast tema peale Rooma kaevati ja seejärel ta Roomast pagendusse saadeti. Rutilius valis pagenduseks sama provintsi, kust oli tema peale kaevatud.

26 Tiberius, Caligula, Nero – halva mainega Rooma keisrid I saj pKr, võimul vastavalt aastail 14–37 pKr, 37–41 pKr ning 54–68 pKr. Vt Suetonius, „Keisrite elulood“, peatükid „Tiberius“, „Gaius Caligula“ ja „Nero“.

27 Arhailises ladina keeles kasutusel olnud *K*-täht asendus hiljemalt kirjandusliku keele tekkeajaks III saj eKr *C*-tähega. Kasutusele jäi *K* üksikutes kreeka laensõnades ja ka seaduse nimes „Lex Memmia de Kalumniatoribus“ („Memmiuse seadus laimajate kohta“).

miks? Kas muistsed rahvad olid niivõrd pimedad, et nad seda hädaohtu ei märganud? Või nii rumalad, et kiitsid nähtu heaks? Mitte kumbagi neist. Nad jätsid teadlikult ja otsustavalt karistuseta pahe, mille vastu polnud rohtu. Keskmise suurusega jõgedel on oma tõkked, kuid millised vallid aitaksid üleüldise üleujutuse vastu? Laimamine on üle ujutanud maailma, ta hoiab kinni ja elutseb klammerdunult selle viletsaima loomuse üdis ning teda ei peeta enam süüks, vaid kombeks. Kes seda tegid? Arvan, et arukad ja süümekad arstid, kes ei pane kasvajale ega taudile huupi kätt külge. Nõnda antakse pahe kasvule ja levikule vaba voli ning selle kohta ei koguta tõendeid, sest see on lootusetu.

Kuid selleks et teid pikavõitu kõnega mitte kinni hoida ega ennast väsitada, hakkan oma kõnelaeva sadama poole tüürima ning jõuan kolmanda ja viimase osani, mis räägib laimu vältimisest. Kui keegi loodab tulevikus olla igasugusest laimust prii ja puutumata, siis ta eksib ja ootab minult inimvõimetest enamat. Kerkigu või esile tarkuse kasvandik Thales,²⁸ kerkigu või tarkus ise – iialgi ei võimaldaks nad seda. Mis siis saab? Võiksin soovitada kaht kilpi, mis suudavad murda ja tagasi lüüa laimu rünnaku väe ja jõu. Esimest neist nimetaksin ma süütuseks, teist kannatlikkuseks. Igaüks, kes tahab põgeneda selle pahatahtliku ja õgardliku jumalanna hammustuse eest, varustagu end eeskätt süütusega. Sest miks peaks see, kelle elu on puhas, sõnad ettevaatlikud ja teod tagasihoidlikud, laimamise ees hirmu tundma? Nii nagu siledatele ja lihvitud kohtadele hakkab vaevalt midagi räpast külge, nõnda ei leia nurjatus endale paika puhtamas elus. Nõnda siis on sellest kattest tihtipeale kasu, kuid ma valetaksin, kui ütleksin, et alati. Tean, et Cicero kirjutas: „Nii nagu vette paisatud tuli silmapilk kustub, nõndasamuti ka puhtasse ellu heidetud valesüüdistus.“²⁹ Oh, et see oleks sama tõene kui kaunisõnaline! Kui paljusid ülipuhta või lausa üleiniimliku elukäiguga inimesi on laim kahjustanud ja kahjustab praegugi! Ja on kahjustanud mõjusalt, nii et on neilt viinud kogu hea kuulsuse vere ja mahla! Ja see pole ime, sest nagu õpetasin, vohab laim tänu pettusele ja teeb seda kindlalt, sest ta on üheainuma kohtuniku ees, kes ei küsi rohkem, vaid usub. Veelgi paremini kui suur kõnemees nägi seda suure kuninga meelitaja ja narr, kes tavatses ühtelugu

28 Thales Mileetoselt (u 624–546 eKr) – üks seitsmest Kreeka targast, Aristoteles pidas teda esimeseks filosoofiks.

29 Cicero, „Komöödianäitleja Rosciuse kaitseks“, 6.17.

meelde tuletada, öeldes: „Levitagem väljamõeldisi kõigi ja kõige kohta! Haav võib küll paraneda, aga arm jääb.“³⁰ See on hävitav, kuid – olgu Jumal mulle armuline – geniaalne ütlus! Ja selle päritolu ning meie usk sellesse on meie endi loomuses. On ju enamikule inimestest omane, et nad kuulavad laimu avali ja usaldavi kõrvu ning seda enam, kui see puudutab neid, keda on kahjustatud või tuleb kahjustada. Ja kui sind on kord täis pritsitud, siis on vaevu võimalik seda plekki täielikult maha pesta. Isegi kui kuritegu ei ole, jääb kahtlus püsima.

Niisiis varustasin ma sind teisegi kilbiga, mille ma nimetasin kannatlikkuseks. Tahan, et see oleks nii vägev ja kasutoov, et suudaksid selle abil kindlalt ja püstipäi kanda laimu, mida pole õnnestunud vältida. Kord ütles Varro halva naise kohta teravmeelselt: „Selline tuleb kas välja kannatada või eemale heita.“³¹ Sina kasuta või kannata selles nurjatumas ussipesas ära see, mida sa ei suuda minema visata. Ent kas sa suudad seda taluda? Suudad. Ja ka põlastada! Nii nagu tubli ja julge sõdur põlgab kergeid ja kiivrite vahel välkuvaid relvi, nõnda põlgab karastatu ja arukas jutte. Sest mida need saavad sinult võtta? Kuulsuse? Tublide keskel jääb see alati heana püsima. Vooruse või tarkuse? Need ei allu inimeste hinnangule. Kui lõpuks on need hekseldajad kõik ära teinud ja öelnud, hüüad sina siirast ja ülevast hingest: „Kõike, mis mul on, kannan ma endaga kaasas.“³² Sest kui sa siiski saad kuulsusetu maine, siis kui see on tõsi, siis olgu nii; kui aga vale, siis mis see sinusse puutub? Ära võta seda omaks – sul ei ole seda. Sügavalt tark mees küünik Diogenes,³³ kes mitte üksnes ei võitnud inimest, vaid lausa ületas teda, tavatses rahvahulga irvituste peale öelda: „Kas nad naeravad minu üle? Mina ei ole naerdav.“ Sina tee samuti ja kuula seda sõnarämpsu nii, nagu käiks see kellegi teise pihta. Mitte keegi ei saa pihuks ja põrmuks teha ega ära põlata seda, kes end ise pole enne

30 Aleksander Suure meelitajale omistatud sõnad.

31 Ōieti „Naise pahed tuleb kas välja kannatada või eemaldada“, Varro „Menippose satiir“, säilinud tsiteerituna Gelliuse teoses „Atika ööd“, 1.17.4.

32 Cicero kirjutab teoses „Stoikute paradoksid“ (1.8), et seda olevat lausunud Bias Prienest (VI sajand eKr), üks seitsmest Kreeka targast, kodulinnast põgenemisel, viidates võimalusele võtta kaasa vaid oma voorused ja teadmised. Seneca kasutas väljendit hiljem Demetriose kohta kujul „Kõik mulle kuuluv on minuga“ (ladina k-s *Omnia mea mecum sunt*), vt Seneca, „Moraalikirjad Luciliusele“, 9.19 (Seneca, *Moraalikirjad Luciliusele*. Ilmamaa, 2008, lk 29, tlk Ilmar Vene; edaspidigi „Moraalikirjade“ tsitaadid sellest tõlkest, kui pole märgitud teisiti).

33 Sinope Diogenes (u 412–323 eKr) – kreeka filosoof, küünikute koolkonna esindaja. Pooldas äärmist lihtsust ja elas legendi järgi vaadis. Tema ütlused on säilinud teiste antiikautorite teostes.

ära põlanud. Marcus Cato,³⁴ too roomlaste Sokrates, ütles oma näkkulööjale, kui see vabandust ja andestust palus: „Herculese nimel, ma ei pannud tähelegi!“ Oo väljapaistvat meest, teistest kõrgemat, kes pidas väarikamaks ja paremaks jätta ebaõiglus pigem tähelepanuta kui seda andestada! Ja tõesti, kui me otsustavalt uuriksime, paljudest see väärt on, mis meid eksitab, siis sisu pole sel enamasti ollagi, sõnad aga on tühised ja koosnevad peamiselt tõlgendaja vigadest. Ära püüagi neid mõista – just nii hävib laimaja jaoks tema solvangu vili.

Oo kuulajad, just need on tõelised ja tugevad relvad laimamise vastu, ja hoopiski mitte need, mille järele lihtrahvas haarab: tagasi teha ja kätte maksta. Nii nagu reisi ajal, kui koer või hobune pritsib mu pori täis, ei satu ma raevu ega hakka kohe talle vastu tegema, vaid pühin end pigem puhtaks, nii tuleb tegutseda siingi ja pidada krantsideks ja sälgudeks kõiki neid, kes toovad kahju mitte otsuse järgi, vaid ründavalt ja häbematult.

Kuid nüüd lõpetan ja pakin kokku oma kõne purjed, kui nii võib öelda. Saite kuulda kolmest asjast: selle pahe räpasusest, hävitustööst ja selle vältimisest. Palun ja vannutan teid, oo kuulajad, surematu Jumala nimel, hoidke see pahe endast nii kaugel kui võimalik, ja mitte üksnes oma keelest, vaid ka kõrvadest. Sest süüdi pole mitte üksnes see, kes laimab, vaid ka see, kes laimu kuulab. Ja nii nagu tulist rauda ei saa ilma kahju saamata puudutada, nõnda ei saa ligineda ka neile põletavatele keeltele. Tean, et nad meelitavad ja mähivad endasse, tuues kuuldavale sõbralikke sõnu ja manades ette armsa näo. Uskuge mind – nad on rästikud, kes mürgitavad meid oma uinutava ja petliku hammustusega. Mis neisse endisse puutub, siis neid ma ei manitse. Pigem anun ja palun Taaveti sõnadega: „Jäägu tummaks valetajad huuled, kes jultunult räägivad Õige vastu.“³⁵

34 Marcus Porcius Cato Vanem (234–149 eKr), Rooma senaator, väejuht ja ajaloolane, konservatiivsete vaadete pooldaja.

35 Ps 31, 18. Sõnamäng ladina sõna *iustus* mitme tähendusega: „Õige (õiglase) vastu“ või „Justuse vastu“.

Meelekindlusest

Lugejale: minu teose plaanist ja eesmärgist

Mulle pole jäänud märkamata, lugeja, et uues kirjandusžanris ootavad mind ees uued hinnangud ja kriitika. Olgu siis neilt, keda jahmatab, et mina, keda arvati tegelevat üksnes kaunite asjadega, räägin ootamatult filosoofiast, või neilt, kellele on tühine ja kergekaaluline kõik, mida on sel alal ja areenil pärast muistset aega üritatud. Minu enda, aga ka sinu huvides on lühike vastus neile mõlemale.

Mulle näib, et esimesed neist eksivad kahel täiesti erineval moel: nad on korraga nii hooletud kui ka hoolikad. Hoolikad seepärast, et nad peavad enda kohuseks uurida teiste kirjutisi ja tegevusi omast soovist, hooletud aga seepärast, et nad uurivad neid siiski vähese tähelepanu ja hoolikusega. Et esimestele selgitust anda, siis ei ole muusade mäed ja allikad¹ mind kunagi nii jäägitult paelunud, et ma poleks ikka ja jälle oma silmi ja meeli pööranud rangema jumalanna poole. Räägin filosoofiast, mille uurimine oli mulle juba lapsena nii meeltemööda, et sattusin sellest nooruskires ilmselt lausa eksiteele ja mind tuli keelates ohjeldada ja taltsutada. Mu Kölni õpetajad teavad: kõik need raamatud tuli minu käest justkui jõuga ära võtta ning koguni riisuda kirja pandud kommentaarid, mida olin hoolikalt üles tähendanud koos kõikvõimalike tõlgendustega. Õieti ei ole ma seitsaadik üldse muutunud. Tean, et kogu sel õpingute rajal – kui see polnud ka rangelt sirgjooneline, vaid käänakutega – oli minu suund ja siht filosoofia.

Ja pole see olnud rada, millel filosoofikeste salgad, kes on kahjuks pühendunud skolastilistele kavalustele ja küsimuste lõksudele, ei tee muud, kui koovad ja harutavad neid küsimusi peenest väitluste heidest. Nad on kinni sõnade ja riugaste küljes, tiirutades kogu elu filosoofia eeskojas, nägemata iial selle salakambreid. Neile on see meelega lahutus, mitte ravim, ja nad muudavad elu kaalukaima abivahendi mingiks kerglaseks mänguks. Ütle mulle, kes neist on uurinud kombeid? Kes on taltsutanud tundeid? Kes seadnud piiri ja mõõdu

¹ Muusade elukohaks peeti antiikses mütoloogias Helikoni mäe ühes sealse Hippokrene allikaga.

hirmule ja lootusele? Nad arvavad muidugi, et need pole filosoofia ülesanded ning nendega tegelejad teevad kas midagi muud või üldse mitte midagi. Kui sa heidad pilgu nende filosoofikeste elule ja arvamustele, siis ei leia sa isegi lihtrahva juurest räpasemat elu ega rumalamaid arvamusi. Nagu miski ei paranda tervist paremini kui vein, on seegi ometi mõnele mürk, ja just nõnda on neile meestele filosoofia, mida nad kuritarvitavad. Kuid mina arvan teisiti: alati oma laeva neilt sofismide karidelt eemale juhtides purjetan kogu aeg üksnes meelerahu sadama poole. Tahtsin, et mu raamatud näitaksidki esimest korda ja otsekohele neid püüdlusi.

Ent teised väidavad, et filosoofia oli muiste parem ja viljakam. Tunnistan, et mõnes üksikasjas tõesti, kuid mitte üleüldiselt. Kui ma kirjutaksin pärast Senecat või jumalikku Epiktetost² midagi üksikasjalikku kommetest või tunnetest, siis oleksin ma isegi enda meelest üsna arutu ja meeletu. Aga kui midagi asjadest, mida vanal ajal ei puudutanud neist kumbki ega üldse mitte keegi (kinnitan seda enesekindlalt), siis mis põhjust oleks mind põlata ja sarjata? Otsin lohutust ühiskonna hädadele – kes on seda teinud enne mind? Teose sisu ja ülesehitust vaadates tuleb kriitikutel tunnistada, et need on pärit minult endalt. Ja sõnadest, lubatagu öelda, pole mul sellist puudust, et peaksin neid kelleltki kerjama.

Lõpuks neile teadmiseks: olen kirjutanud rohkesti raamatuid teistele, selle siin kirjutan põhiliselt iseendale. Teised on kuulsuseks, ent see siin tervendamiseks. Kuulutan kindlal keelel sõnu, mida üks mees kord sügavmõtteliselt ja teraselt lausus: „Mulle piisab vähestest lugejatest, piisab ühest, piisab eiühestki.“³ Tahan vaid, et igaüks, kes seda raamatut puudutab, liiguks selle juhtimisel hinge tundmaõppimise nagu ka andestamise poole. Ja antagu andeks, kui ma olen kogemata kuskil libastunud, eriti kui püüdsin tõusta Ettehooldes, Õigluses, Saatuse kõrgustesse – pole see ju kuskil sündinud pahatahtlikkusest või kangekaelsusest, vaid ikka inimlikust nõrkusest ja teadmatuses. Lõpuks saan ma ju ise neilt õpetust: toimin nii, et ükski neist ei oleks nõnda aldis manitsemisele kui mina muutumisele. Ülejäänud loomupaheid ma

2 Seneca Noorem (4 eKr – 65 pKr) – Rooma kirjanik, riigimees ja filosoof, stoa õpetuse esindaja. Epiktetos (50–135 pKr) – orjana sündinud ja osa elust Roomas elanud kreeka filosoof, stoa esindaja.

3 Seneca, „Moraalikirjad Luciliusele“, 7.11.

endal ei eita ega pisenda nende tähtsust: oma kangekaelsuse ja vaidlus-
himu mõistan karmilt hukka ja nean ära. Tervist ja heaolu, mu lugeja!
Olgu need sinu osaks seda raamatut lugedes.